

Isabel Allende

Violeta

Verschijnt 22 februari 2022

WERELDBIBLIOTHEEK · AMSTERDAM

Lieve Camilo,

De bedoeling van deze bladzijden is jou een getuigenis na te laten, omdat ik denk dat in een verre toekomst, wanneer je oud bent en aan mij denkt, je geheugen je in de steek zal laten, want je bent nogal verstrooid en die tekortkoming verergert met het ouder worden. Mijn leven is het waard verteld te worden, niet zozeer vanwege mijn deugden als wel om mijn zonden, en van veel van die zonden heb jij geen idee. Hier vertel ik ze je. Je zult zien dat mijn leven een roman is.

Jij bent de behoeder van mijn brieven, waarin mijn hele bestaan is opgetekend, behalve die paar zonden die ik net noemde, maar je moet de belofte nakomen ze te verbranden wanneer ik doodga, want ze zijn sentimenteel en vaak hatelijk. Dit resumé is een vervanging van die opgeklopte correspondentie.

Ik hou meer van je dan van wie ook in deze wereld,

Violeta

Santa Clara, september 2020

DEEL EEN

De ballingschap
(1920-1940)

I

Ik kwam ter wereld op een stormachtige vrijdag in 1920, het jaar van de epidemie. De middag van mijn geboorte was de elektriciteit afgesneden, zoals gewoonlijk bij noodweer, en hadden ze de kaarsen en de olielampen aangestoken die ze altijd bij de hand hielden voor dergelijke noodgevallen. María Gracia, mijn moeder, voelde de weeën, haar welbekend want ze had vijf zoons gebaard, en ze gaf zich over aan het lijden, erin berustend opnieuw van een jongen te bevallen met de hulp van haar zussen, die haar in die moeilijke momenten al vaker hadden bijgestaan en niet uit hun evenwicht te brengen waren. De huisarts was al weken continu aan het werk in een van de veldhospitelen en het leek ze nogal onbeschaamd om hem te laten komen voor zoiets prozaïsch als een bevalling. Bij vorige gelegenheden hadden ze kunnen rekenen op een vroedvrouw, altijd dezelfde, maar die was een van de eerste slachtoffers van de griep geweest en ze kenden geen andere.

Mijn moeder had het gevoel zo'n beetje haar hele volwassen leven zwanger te zijn geweest, herstellend van een bevaling of van een miskraam. Haar oudste zoon, José Antonio, was al zestien, daar was ze zeker van – want hij was geboren in het jaar van een van onze zwaarste aardbevingen, die het halve land in puin had achtergelaten en duizenden doden had geëist – maar de leeftijd van de andere kinderen kon ze zich

niet precies herinneren, noch het aantal zwangerschappen dat was misgelopen. Na elke miskraam was ze maandenlang tot niets in staat en na elke bevalling was ze lange tijd uitgeput en somber. Voor haar trouwen was ze de mooiste debutante van de hoofdstad geweest, heel slank, met een onvergetelijk gezicht met groene ogen en een doorschijnende huid, maar de excessen van het moederschap hadden haar lichaam misvormd en haar geest uitgeput.

In theorie hield ze van haar kinderen, maar in de praktijk hield ze hen maar liever op een comfortabele afstand, omdat de energie van die bende jongens een enorme verstoring teweegbracht in haar kleine vrouwelijke koninkrijk. Ooit bekende ze haar biechtvader dat ze gedoemd was om jongens te baren, als een vervloeking van de duivel. Als penitentie moest ze twee volle jaren dagelijks de rozenkrans bidden en een aanzienlijke schenking doen voor het herstel van de kerk. Haar man verbood haar nog te gaan biechten.

Onder het toezien van mijn tante Pilar klom Torito, het manusje van alles, op een trapleer en bond de touwen die voor deze gelegenheden in een kast werden bewaard, vast aan de twee stalen haken die hij zelf aan het plafond had bevestigd. Mijn moeder, in nachtpon, op haar knieën, hing met beide handen aan die touwen en perste, voor haar gevoel een eeuwigheid, intussen vloekend als een ketter terwijl er normaal geen onvertogen woord over haar lippen kwam. Mijn tante Pía, voorovergebogen tussen haar benen, stond klaar om de pasgeborene op te vangen voordat die de grond zou raken. Ze had de aftreksels van brandnetel, averuit en wijnruit voor na de bevalling klaargezet. Het lawaai van de storm, die de luiken geselde en stukken van het dak rukte, overstemde het gejammer en de lange, laatste schreeuw toen eerst het hoofd verscheen en direct daarna het lijfje dat, onder het slijm en het bloed, tussen de handen van mijn tante door glipte en hard op de houten vloer terechtkwam.

‘Wat ben je onhandig, Pía!’ riep Pilar uit, terwijl ze me aan een voet omhoogtilde. ‘Het is een meisje!’ voegde ze er ver-rast aan toe.

‘Dat kan niet waar zijn, kijk nog eens goed,’ mompelde mijn moeder, uitgeput.

‘Het is echt zo, zusje, er zit geen piemeltje aan,’ antwoordde de ander.

Die avond kwam mijn vader laat thuis, nadat hij op de he-rensociëteit, de *Club de la Unión*, had gedineerd en verschil-lende potjes *brisca* had gespeeld, en hij ging direct door naar zijn kamer om zich te verkleeden en zich in de wrijven met alcohol alvorens de familie te begroeten. Hij vroeg een glas cognac aan het aanwezige dienstmeisje, dat niet op het idee kwam om hem het nieuws te vertellen omdat ze niet gewend was met de patrón te praten, en ging zijn vrouw begroeten. De roestgeur van het bloed kondigde hem de gebeurtenis al aan voordat hij de kamer in ging. Hij trof mijn moeder rus-tend in bed aan, blozend, haar haren nog nat van het zweet, in een schone nachton. De touwen aan het plafond en de emmers met vieze lappen waren al weggehaald.

‘Waarom ben ik niet gewaarschuwd!’ riep hij uit nadat hij zijn vrouw een kus op haar voorhoofd had gegeven.

‘Hoe hadden we dat kunnen doen? De chauffeur was met jou mee en met deze storm kon geen van ons lopend naar buiten, als die gewapende kerels van jou ons al door hadden laten gaan,’ antwoordde Pilar op weinig vriendelijke toon.

‘Het is een meisje, Arsenio. Eindelijk heb je een dochter,’ kwam Pía tussenbeide, terwijl ze hem het bundeltje dat ze in haar armen droeg toonde.

‘De Heer zij gezegend!’ mompelde mijn vader, maar zijn glimlach verdween toen hij het wezen zag dat tevoorschijn kwam tussen de plooiën van de omslagdoek. ‘Ze heeft een bult op haar voorhoofd!’

‘Maak je geen zorgen. Sommige kinderen worden zo geboren en dat trekt met een paar dagen bij. Het is een teken van intelligentie,’ verzoon Pilar ter plekke om niet te hoeven vertellen dat zijn dochter op haar hoofd in het leven was geland.

‘Hoe gaan jullie haar noemen?’ vroeg Pía.

‘Violeta,’ zei mijn moeder vastbesloten, zonder haar man de kans te geven tussenbeide te komen.

Het is de beroemde naam van de overgrootmoeder aan moederskant die het schild borduurde op de eerste vlag van de Onafhankelijkheid, aan het begin van de negentiende eeuw.

De pandemie had mijn familie niet bij verrassing overvallen. Zodra het bericht rondging over de stervenden die zich voortsleepten in de straten van de havenstad en het alarmerende aantal blauwe lijken in het mortuarium, nam mijn vader, Arsenio del Valle, aan dat de epidemie de hoofdstad in een paar dagen zou bereiken en hij verloor zijn kalmte niet, want hij was er klaar voor. Hij had zich op die mogelijkheid voorbereid met de voortvarendheid waarmee hij alles aanpakte en die hem van pas was gekomen bij zijn zaken en hem veel geld had laten verdienen. Hij was de enige van zijn broers die op weg was het prestige terug te winnen dat mijn rijke overgrootvader had genoten en dat mijn opa had geërfd maar in de loop van de jaren was kwijtgeraakt omdat hij te veel kinderen kreeg en eerlijk was. Van de vijftien kinderen die die grootvader kreeg, waren er elf in leven gebleven, een aanzienlijk aantal, wat de kracht bewees van het bloed van de Del Valles, zoals mijn vader pochte, maar omdat het moeite en geld kost om zo’n talrijk gezin te onderhouden, was het fortuin langzaam weggesijpeld.

Voordat de pers de ziekte bij zijn naam noemde, wist mijn vader al dat het om de Spaanse griep ging, want hij was op

de hoogte van het wereldgebeuren via de buitenlandse nieuwsbladen, die weliswaar met vertraging op de Club de la Unión arriveerden maar meer informatie bevatten dan de lokale kranten, en via een radio die hij zelf had gebouwd volgens de instructies van een handleiding. Door die radio stond hij in contact met andere zendamateurs, en op die manier hoorde hij, onder het gekraak en gepiep van de korte-golfcommunicatie, over de werkelijke verschrikkingen die de pandemie elders aanrichtte. Hij had de voortgang van het virus vanaf het begin gevolgd en wist hoe het als een noodlottige wind door Europa en de Verenigde Staten was getrokken. Zijn conclusie was dat als de epidemie in beschaafde landen al zulke tragische gevolgen had gehad, het te verwachten viel dat die in het onze, waar de middelen beperkter waren en de mensen onwetender, nog erger zou huishouden.

De Spaanse griep, die ze 'griep' noemden om het kort te houden, bereikte ons met bijna twee jaar vertraging. Volgens de wetenschappelijke gemeenschap waren we ontkomen aan de besmetting door ons geografische isolement, de natuurlijke grens van de bergen aan de ene en die van de oceaan aan de andere kant, door de zegeningen van het klimaat en de afgelegenheid, die ons beschermde tegen onnodig reizigersverkeer van besmette buitenlanders, maar eigenlijk was iedereen het erover eens dat het te danken was aan de tussenkomst van pater Juan Quiroga, voor wie preventieve processies werden gehouden. Hij is de enige heilige die het waard is vereerd te worden, want op het gebied van huishoudelijke wonderen is er geen betere, hoewel het Vaticaan hem niet heeft gecanoniseerd. Toch bereikte in 1920 het virus in glorie en majesteit het land met meer kracht dan iemand zich had kunnen voorstellen, en maakte het alle wetenschappelijke en theologische theorieën met de grond gelijk.

De ziekte begon met een onnatuurlijk hoge koorts die door niets kon worden getemperd, het moeras van de koorts, de

bonkende hoofdpijn, de brandende pijn in de ogen en de keel, het delirium met het angstaanjagende beeld van de dood, die op een halve meter afstand stond te wachten. De huid werd blauw en steeds donkerder blauw, de voeten en handen kleurden zwart, de hoest maakte ademen onmogelijk, de longen stroomden over met een bloederig schuim, het slachtoffer kermde van angst en het eind kwam door verstikking. Degenen die meer geluk hadden stierven binnen een enkele uren.

Mijn vader vermoedde, terecht, dat de Spaanse griep tijdens de oorlog in Europa meer doden had gemaakt onder de soldaten die opeengepakt zaten in de loopgraven, waar het niet mogelijk was om besmetting te voorkomen, dan de kogels en het mosterdgas. Met dezelfde furie richtte de ziekte een ravage aan in de Verenigde Staten en Mexico, en verspreidde zich vervolgens in de richting van Zuid-Amerika. De kranten schreven dat in andere landen de lijken als brandhout in de straten lagen opgestapeld, omdat er noch genoeg tijd, noch voldoende kerkhoven waren om ze te begraven, dat een derde van de mensheid besmet was en dat er meer dan vijftig miljoen slachtoffers waren, maar de berichten waren net zo tegenstrijdig als de angstaanjagende geruchten die rondgingen. Achttien maanden eerder was de wapenstilstand ondertekend die een eind maakte aan de vier verschrikkelijke jaren van de Eerste Wereldoorlog in Europa, en de werkelijke omvang van de pandemie, die de militaire censuur verborgen had gehouden, begon nog maar net bekend te worden. Geen enkel land was open over het aantal slachtoffers, en omdat alleen Spanje, dat neutraal was gebleven tijdens het conflict, berichtte over de ziekte, werd die uiteindelijk de Spaanse griep genoemd.

Voorheen stierven de mensen in ons land aan de doodsoorzaken van altijd, dat wil zeggen: uitzichtloze armoede, verslavingen, vechtpartijen, ongevallen, vervuild water, tyfus en

de slijtage van de jaren. Het was een natuurlijk proces, dat tijd liet om de doden met waardigheid te begraven, maar met de komst van de griep, die ons overviel met de vraatzucht van een tijger, was er geen ruimte meer voor troost aan de stervenden en rouwrituelen.

De eerste gevallen werden aan het eind van de herfst ontdekt in de huizen van plezier in de havenstad, maar behalve mijn vader besteedde niemand daar voldoende aandacht aan, aangezien de slachtoffers vrouwen van dubieuze eerzaamheid, misdadigers en smokkelaars waren. Men beweerde dat het een venerische ziekte was die door passagierende zeelui uit Indonesië was meegenomen. Heel snel echter was het onmogelijk de algehele ellende te verbergen en kon men niet langer de schuld geven aan promiscuïteit en losbandig leven, want de ziekte maakte geen onderscheid tussen zondaars en deugdzaam. Het virus versloeg pater Quiroga en rukte in volle vrijheid verder op, links en rechts kinderen, oude mensen, armen en rijken aanvallend. Toen het complete zarzuela-geselschap en verschillende congresleden ziek werden, kondigden de sensatiebladen de Apocalyps aan, waarop de regering besloot de grenzen te sluiten en de havens te controleren. Maar het was al te laat.

De missen met drie heren en de zakjes met kamfer om de hals waren nutteloos als bescherming tegen de besmetting. De naderende winter en de eerste regen verergerden de situatie. Er moesten noodhospitalen op sportvelden worden ingericht, mortuaria in de koelruimtes van het stedelijke slachthuis, en massagraven waar de lijken van de armen, overdekt met ongebluste kalk, in konden worden gedumpt. Omdat men al wist dat de ziekte via de neus en de mond naar binnen kwam en niet werd veroorzaakt door een muggensteek of door ingewandswormen, zoals het gewone volk dacht, werd het gebruik van mondmaskers verplicht gesteld, maar aangezien er niet eens genoeg waren voor het geneeskundig per-

soneel, dat de ziekte in de voorste linie bestreed, waren ze ook niet beschikbaar voor de rest van de bevolking.

De president van het land, nakomeling van een eerste generatie Italiaanse immigranten en vooruitstrevend van opvattingen, was enkele maanden eerder verkozen met de stemmen van de opkomende middenklasse en de arbeidersvakbonden. Mijn vader, net als al zijn verwanten aan de Del Valle kant, zijn vrienden en kennissen, wantrouwden hem vanwege de hervormingen die hij wilde doorvoeren, die de conservatieven slecht uitkwamen, en omdat hij een parvenu was zonder respectabele Castiliaans-Baskische familienaam, maar hij was het eens met de manier waarop de president de ramp aanpakte. De eerste maatregel was het gebod thuis te blijven om besmetting te voorkomen, maar omdat niemand zich daaraan hield, riep de president de noodtoestand uit, stelde een avondklok in en verbood de burgerbevolking om zich zonder gegronde reden op straat te begeven, op straffe van een boete, arrestatie en in veel gevallen, stokslagen.

Scholen, winkels, parken en andere plekken waar mensen normaal bijeenkwamen werden gesloten, maar sommige overheidskantoren en banken bleven functioneren, net zoals de vrachtwagens en de treinen die de steden bevoorraden bleven rijden en de drankwinkels openbleven omdat men ervan uitging dat alcohol in combinatie met gigantische hoeveelheden aspirine het virus doodde. Niemand telde de doden die vielen door die giftige combinatie van alcohol en aspirine, zoals mijn tante Pía opmerkte, die geheelonthouder was en niet geloofde in medicijnen uit de apotheek. De politie had niet genoeg mankracht om gehoorzaamheid af te dwingen en misdrijven te voorkomen, zoals mijn vader al vreesde, en er moesten militairen worden ingezet om in de straten te patrouilleren, ondanks hun terechte reputatie van wreedheid. Dat veroorzaakte een storm van protesten onder de oppositiepartijen, intellectuelen en kunstenaars, die de slachting die

het leger jaren eerder had aangericht onder weerloze arbeiders, onder wie vrouwen en kinderen, niet waren vergeten, net zo min als al die andere keren dat de militairen zich met de bajonet op het geweer gestoken tegen de burgerbevolking hadden gekeerd, alsof het buitenlandse vijanden waren.

Het heiligdom van pater Juan Quiroga stroomde vol met vrome lieden die genezing zochten van de griep, die ze in veel gevallen ook vonden, maar de ongelovigen, die er nu eenmaal altijd zijn, zeiden dat als hun krachten toereikend waren geweest om de tweeëndertig traptreden op te klimmen naar de kapel van de Cerro San Pedro, dat bewees dat ze al hersteld waren. Dat ontmoedigde de gelovigen niet. Ondanks het verbod op openbare bijeenkomsten verzamelde zich onder aanvoering van twee bisschoppen spontaan een menigte, met het voornemen naar het heiligdom te gaan, maar de stoet werd uiteengedreven door kogels en geweerkolven. Binnen een kwartier vielen er twee doden en drieënzestig gewonden, van wie er een die nacht bezweek. Het officiële protest van de bisschoppen werd genegeerd door de president van de regering, die de prelaten niet ontving op zijn kantoor en hun via zijn secretaris per brief antwoordde dat 'iedereen die de wet overtreedt, die met harde hand krijgt opgelegd, al is het de paus'. Niemand had nog zin om de bedevaart te herhalen.

In onze familie was er niet één besmetting, omdat mijn vader al voordat de regering direct ingreep de nodige voorzorgmaatregelen had getroffen, waarbij hij zich liet leiden door de manier waarop andere landen de pandemie bestreden. Via de korte golf nam hij contact op met de opzichter van zijn zagerij, een Kroatische immigrant die hij volledig vertrouwde, die hem vanuit het zuiden twee van zijn beste bosarbeiders stuurde. Hij bewapende hen met geweren die zo oud waren dat hij zelf niet eens wist hoe hij ze moest gebruiken, plaatste een van hen bij beide ingangen van het huis en droeg

ze op ervoor te zorgen dat niemand naar binnen of naar buiten kwam, behalve zichzelf en mijn oudste broer. Het was een weinig praktische opdracht, want ze gingen met die geweren leden van de familie natuurlijk niet tegenhouden, maar de aanwezigheid van die mannen kon inbrekers ontmoedigen. De bosarbeiders, van de ene op de andere dag veranderd in gewapende bewakers, kwamen het huis niet binnen; ze sliepen op stromatrassen in het koetshuis, ze aten het voedsel dat de kokkin hun aanreikte door een raam en ze dronken enorm sterke aguardiente, waarvan mijn vader hen onbeperkt voorzag, net als van handenvol aspirines, om zich te verdedigen tegen het virus.

Voor zijn eigen bescherming kocht mijn vader illegaal een Engels revolver, een Webley, van in de oorlog bewezen doelmatigheid, en hij begon te oefenen met een schietschijf op de personeelspatio waarbij hij de kippen opjoeg. Hij was eigenlijk banger voor de wanhopige mensen dan voor het virus. In normale tijden was er al een overmaat aan armoedzaaiers, bedelaars en boeven in de stad. Als hetzelfde zou gebeuren als elders, zou de werkloosheid toenemen, een tekort aan voedsel ontstaan en paniek uitbreken, en in dat geval zouden zelfs min of meer rechtschapen mensen, die zich tot dan toe beperkt hadden tot protesteren tegenover het Congres om werk en gerechtigheid te eisen, niet meer terugschrikken voor de misdaad, zoals in de tijd dat de werkloze mijnwerkers uit het noorden hongerig en vol woede de stad binnenvielen en de tyfus hadden verspreid.

Mijn vader kocht voorraden om de winter door te komen: zakken met aardappels, meel, suiker, olie, rijst en groenten, noten, strengen knoflook, gedroogd vlees en kisten met fruit en groente om in te maken. Vier van zijn zoons, de jongste net twaalf, stuurde hij naar het zuiden, al voordat het Colegio San Ignacio de lessen op bevel van de regering opschoortte, maar José Antonio bleef achter in de hoofdstad omdat hij

op de universiteit zou gaan studeren zodra de wereld weer normaal was. Reizen was verboden, maar mijn broers hadden nog mee gekund op een van de laatste passagierstreinen. Die bracht hen naar het station van San Bartolomé, waar Marko Kusanovic, de Kroatische opzichter, hen opwachtte, met de instructies de jongens zij aan zij met de plaatselijke ruwe houthakkers aan het werk te zetten. Geen verwennerij. Dat zou hen actief en gezond houden, en en passant overlast thuis voorkomen.

Mijn moeder, haar twee zussen Pía en Pilar en het huishoudelijk personeel werden gesommeerd binnenshuis te blijven en zich onder geen beding op straat te begeven. Mijn moeder had zwakke longen omdat ze als kind tuberculose had gehad, ze had een teer gestel en kon het niet riskeren de griep op te lopen.

De pandemie bracht niet al te veel verandering in de dagelijkse gang van zaken in de gesloten wereld van ons huis. De voordeur, van gebeeldhouwd mahoniehout, gaf toegang tot een ruime, donkere vestibule waar allerlei ruimtes op uitkwamen: twee salons en de bibliotheek, de officiële eetkamer waar gasten werden ontvangen, de biljartkamer en een afgesloten kamer die het kantoor werd genoemd omdat daar zes metalen kasten vol documenten stonden die sinds mensengeugenis door niemand waren ingezien. Het tweede deel van het huis was van het eerste gescheiden door een patio met Portugese tegels, een Moorse fontein waarvan het watermechanisme niet werkte en een overdaad aan camelia's in bloempotten, en die bloemen gaven de naam aan het huis: het grote huis met de camelia's. Langs drie zijden van de patio liep een galerij met ramen van geslepen glas die de kamers voor het dagelijks gebruik met elkaar verbond: een eetkamer, een speelkamer, een naaikamer, slaapkamers en badkamers. De galerij was koel in de zomer en werd in de

winter min of meer lauw gehouden met *braseros*, vuurpotten waarin houtskool werd gebrand. Het laatste deel van het huis was het domein van het personeel en de dieren, daar bevonden zich de keuken, de wasbakken, de provisieruimten, het koetshuis en de serie armzalige kamertjes waar het huishoudelijk personeel sliep. In dat derde deel was mijn moeder maar heel zelden geweest.

Het huis had aan mijn grootouders van vaderskant toebehoord, en na hun dood was het het enige waardevolle dat ze hun kinderen nalieten. Omdat ze met elf moesten delen bleef er voor ieder van hen maar weinig over. Arsenio, de enige met toekomstvisie, bood aan zijn broers en zusters uit te kopen met kleine bedragen in termijnen. Aanvankelijk voelden de anderen het als een gunst, aangezien dat oude bakbeest van een huis een waslijst aan bouwkundige problemen vertoonde, zoals mijn vader hun uiteen had gezet. Niemand met gezond verstand zou daar willen wonen, maar hij had ruimte nodig voor zijn kinderen en voor de kinderen die nog zouden komen, voor zijn hoogbejaarde schoonmoeder en de zusters van zijn vrouw, twee ongetrouwde vrouwen die afhankelijk waren van zijn liefdadigheid. Later, toen hij hun met achterstand een fractie begon te geven van wat hij had beloofd en uiteindelijk helemaal niet meer betaalde, verslechterde hun relatie. Het was niet zijn opzet hen te belazeren. Er boden zich financiële buitenkansen aan die hij besloot te grijpen, en hij nam zichzelf voor hun de rest met rente te betalen, maar de jaren gingen voorbij, van uitstel tot uitstel, tot hij de schuld vergat.

Het was waar dat het huis oud en verwaarloosd was, maar het terrein besloeg een half blok en het had een ingang aan twee straten. Ik wilde dat ik een foto had om het je te laten zien, Camilo, want hier begint mijn leven en liggen mijn eerste herinneringen. Het grote huis had de grandeur verloren die het voor de economische ineenstorting zo bijzonder had

gemaakt, toen de grootvader nog heerste over een clan van veel kinderen en over een leger huishoudelijk personeel en tuinlieden, dat ervoor zorgde dat het huis onberispelijk was en de tuin werd onderhouden, een paradijs van bloemen en fruitbomen, met een glazen kas waar orchideeën werden gekweekt uit andere klimaten en vier marmeren beelden uit de Griekse mythologie, zoals toen in de mode was onder adellijke families, gebeeldhouwd door dezelfde lokale ambachtslieden die de grafstenen van het kerkhof uitbeitelden. De oude tuinlieden bestonden niet meer, en de nieuwe waren een stelletje luiwammesen, volgens mijn vader. ‘Als het zo doorgaat, slokt het onkruid het huis nog op,’ zei hij steeds, maar hij deed niets om het probleem op te lossen. Hij vond de natuur heel mooi om van een afstand te bewonderen, maar ze was zijn aandacht niet waard, die kon hij beter besteden aan lucratievere zaken. Het toenemend verval van het pand verontrustte hem weinig, want hij wilde er niet langer blijven dan nodig, het huis zelf was niets waard, maar de locatie was schitterend. Hij was van plan het te verkopen zodra het voldoende in waarde was gestegen, al moest hij jaren wachten. Zijn devies was een cliché: goedkoop kopen en duur verkopen.

De hogere klasse verplaatste zich naar luxe woonwijken, ver weg van de openbare gebouwen, de markten en de door duiven ondergescheten stoffige pleinen. In koortsachtig tempo werden huizen als dat van ons gesloopt voor de bouw van kantoorpanden of appartementen voor de middenklasse. De hoofdstad was, en is nog steeds, een van de meest gesegeerde steden ter wereld, en naarmate steeds meer mensen uit de lagere klassen zich vestigden in die straten die de deftigste waren geweest sinds de koloniale tijd, zou de druk op mijn vader toenemen om zijn familie te verhuizen om zijn prestige tegenover zijn vrienden en kennissen niet te verliezen. Op verzoek van mijn moeder moderniseerde hij een deel

van het huis met elektriciteit en installeerde hij wc's, terwijl de rest stilletjes verder aftakelde.



Reserveer *Violeta* nu
en lees verder in februari!